

Мельничук Діана Сергіївна

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, спеціальність 231 Соціальна робота

факультет педагогічної освіти та соціальної роботи

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м.Луцьк, Україна

diankamk25@gmail.com

<http://orcid.org/0009-0006-9510-986X>

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ДО НАДАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ З ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано зміст та особливості професійної готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. На основі аналізу праць науковців різних сфер розглянуто сутність понять «готовність» та «професійна готовність». Визначено професійну готовність як складну характеристику особистості, яка складається з професійних та особистісних якостей, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності. Професійна готовність майбутніх соціальних працівників передбачає наявність комплексу особистісних знань, умінь, навичок, якостей, здібностей, професійної спрямованості, які сприяють успішній реалізації фахівця соціальної сфери у професійній діяльності. Мета статті: визначення та обґрунтування структури професійної готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Методи дослідження: аналіз наукових публікацій з проблеми структурування готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до професійної діяльності та узагальнення структури професійної готовності до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Визначено різні наукові погляди та підходи щодо розуміння структурних компонентів професійної готовності. У рамках дослідження розкрито, проаналізовано та обґрунтовано структурні компоненти професійної готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний, особистісно-психологічний, рефлексивно-оцінний.

Ключові слова: життєстійкість, комплексна соціальна послуга з формування життєстійкості, професійна готовність, фахівець із соціальної роботи.

Вступ. Сьогодні українському суспільству, як ніколи, необхідна допомога у вирішенні соціальних труднощів як окремих осіб та і соціально незахищених груп, профілактики конфліктів у соціальному середовищі, формуванні навичок ефективно справлятися з життєвими труднощами, адаптуватися до стресових ситуацій та ін.

Для вирішення цих проблем потрібна велика кількість професійно підготовлених фахівців із соціальної роботи, що мають знання, навички та компетенції для здійснення ефективної діяльності з надання соціальних послуг, зокрема, комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості.

З точки зору різних науковців, на сьогодні, життєстійкість виступає як інтегральна якість особистості, що дає змогу успішно долати стресові ситуації, в той же час підтримуючи власну працездатність, а також зберігати внутрішній баланс. Соціальна послуга з формування життєстійкості передбачає комплексний підхід та покликана знизити рівень тривожності та допомогти людям зрозуміти, як поводитися в кризових ситуаціях і справлятися зі стресом.

Для надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості необхідні не тільки знання, професійні вміння та навички, а ще й відповідні особистісні якості майбутнього фахівця, які дозволять йому ефективно виконувати свої професійні функції.

Поєднання знань, умінь, навичок та особистісних характеристик майбутніх фахівців із соціальної роботи

формуватиме один із ключових елементів їхньої готовності до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості, а також до здійснення всіх видів професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки з'явилося багато публікацій, у яких в тій чи іншій мірі досліджуються теоретико-методичні та практичні основи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи. Вони відображені у наукових доробках таких учених як В. Андрющенко, О. Безпалько, З. Бондаренко, Р. Вайнола, Ю. Галагузова, О. Гудима, М. Свтух, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Л. Коваль, Л. Міщик, Л. Онуфрієва, В. Поліщук, Т. Семигіна та ін.

Праці вищезазначених науковців висвітлюють вимоги до знань, умінь і навичок професійної діяльності майбутніх фахівців із соціальної роботи, особливості структури готовності до здійснення різних видів професійної діяльності та роботи з певною категорією населення.

Метою статті є визначення та обґрунтування структури професійної готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. **Методи дослідження:** аналіз наукових публікацій з проблеми структурування готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до професійної діяльності та узагальнення структури професійної готовності до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості.

Виклад основного матеріалу. Питання формування готовності досліджувалося різними науковцями в галузі психології та педагогіки протягом багатьох десятиліть, проте спільної думки щодо тлумачення поняття «готовність» на сьогоднішній день, на жаль, не існує. В літературі можна знайти такі трактування зазначеного терміну:

- характеристика, яка складається зі знань, умінь, навичок та спрямованості на виконання конкретних дій [6, с.29];

- є частиною складного структурного утворення, в якому передбачається наявність певної сукупності знань, умінь, навичок та їх застосування на практиці [7, с.187];

- свідоме ставлення до майбутньої діяльності людини, особливий активно-діяльнісний стан, який виробився завдяки розвинутим здібностям, набутим знанням, умінням, навичкам і досвіду [10, с.20];

- складне структурне утворення особистості, сформоване в результаті діяльності чи спеціального навчання, яке виникає на основі синтезу її психофізіологічних, особистісних, пізнавальних якостей, наявних цінностей, установок, знань, умінь, навичок, певного досвіду і характеризує її стан і здатність успішно виконувати певну діяльність [3, с.341];

- інтегративна особистісна здатність виконувати певне завдання, яка включає основні знання, навички, якості та властивості [8, с.82].

З огляду на подані вище трактування та узагальнюючи визначення дослідників, можемо зазначити, що готовність – це інтегративна характеристика особистості, яка складається зі знань, умінь, навичок, індивідуальних особливостей особистості та забезпечує здатність до будь-якої діяльності.

Разом із поняттям готовності часто досліджується поняття «професійна готовність». У науковців існують різні позиції як щодо самого поняття професійної готовності, так і стосовно структури цього феномена, які обумовлені галуззю їхніх наукових інтересів, досвідом практичної підготовки фахівців у системі вищої освіти та ін.

Наприклад, К.Червоненко тлумачить поняття професійної готовності як: «складне структурне утворення особистості, що передбачає бажання оволодіти певною професією, сформовані знання, уміння та навички, необхідні для успішної професійної самореалізації» [9, с.238].

У дослідженні Н.Зобенько професійна готовність розглядається як «складне психологічне, особистісне утворення, що включає систему інтегративних якостей, знань та умінь, що забезпечують успішну професійну діяльність; вона є результатом професійної підготовки фахівців, їх особистісного становлення та саморозвитку, мотивації та налаштованості на професійну діяльність та передумовою ефективності такої діяльності» [2, с.100].

Отже, поділяючи погляди дослідників, можемо трактувати поняття професійної готовності як складну характеристику особистості, що складається з професійних та особистісних якостей, необхідних для компетентного виконання професійної діяльності.

Важливо також наголосити на розумінні поняття професійної готовності майбутніх фахівців із

соціальної роботи. На думку науковців, готовність майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності передбачає явну спрямованість студента на соціальну роботу та формування професійно важливих якостей у поєднанні із знаннями, уміннями, навичками та емоційним ставленням до розвитку виконуваної роботи; означає наявність комплексу особистісних знань, умінь, якостей, здібностей, професійних орієнтацій, які сприяють успішному здійсненню фахівцем професійної діяльності в соціальній сфері [1, с.73; 5, с.320].

Узагальнюючи теоретичний доробок науковців, можемо зазначити, що професійна готовність майбутніх фахівців із соціальної роботи характеризується професійно-орієнтованими знаннями, вміннями й навичками та особистісними характеристиками, які націлені на ефективне виконання професійної діяльності.

Продовжуючи наше дослідження, ми дійшли до потреби у визначенні поняття професійної готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. У сучасному світі, де темп життя прискорюється з кожним днем, а стрес зростає, життєстійкість стала критично важливою характеристикою для кожного.

Впровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості є надзвичайно важливим для підвищення якості життя людей у сучасному суспільстві. Ця послуга допомагає не лише подолати труднощі, а й сприяє розвитку особистісного потенціалу, підвищенню соціальної згуртованості та забезпеченню психічного здоров'я.

Основною метою запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості є надання психосоціальної підтримки українцям, зниження загального рівня стресу та тривоги серед населення, розвиток навичок надання першої психологічної допомоги близьким (особливо дітям та старшим членам родини), зняття стресу, тренування опору та профілактика психологічних травм.

У результаті попереднього проведеного нами аналізу різноманітних досліджень, ми трактуємо поняття життєстійкості як здатність особистості переживати стресові ситуації, зберігаючи внутрішню рівновагу без зниження успішності у власній життєдіяльності, вміння адаптуватися до різних стресових ситуацій, включаючи небезпеки, зміни у середовищі, тиск та інші негативні впливи [4, с.32].

Враховуючи характеристику самого поняття життєстійкості та мети впровадження соціальної послуги з формування життєстійкості, логічним буде зробити висновок про те, що фахівцю, щоб працювати в інформаційному полі, спілкуватися, оцінювати потреби, представляти інтереси окремих осіб і груп людей, необхідно володіти професійними знаннями в таких сферах: соціологія, педагогіка, психологія, законодавство, правові аспекти соціальної роботи та соціального захисту, теорія і методика соціальної роботи, форми і методи їх використання та ін.

Отже, на основі вищезазначеного, можемо сказати, що професійна готовність майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості – це складна багатоаспектна характеристика особистості, яка

складається із фахових знань, практичних вмінь та навичок важливих для надання соціальної послуги, особистісних якостей, що сприятимуть виконанню професійної діяльності.

Питання виявлення структури професійної готовності майбутнього фахівця із соціальної роботи до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості виникає з самого розуміння даного поняття як комплексного поєднання особистісних якостей, знань, умінь і навичок.

Щодо виділення компонентів професійної готовності сучасні вчені дотримуються різних думок.

С.Сургова визначає готовність майбутнього соціального працівника як поєднання таких компонентів:

- психологічний (відповідає за те, що рухає соціальним працівником, чому він обирає цю професію і як він емоційно ставиться до своєї роботи. Це також стосується його здатності розуміти інших людей, співпереживати їм та створювати довірливі відносини);
- змістовий (включає в себе як теоретичні знання (наприклад, з психології, соціології, права), так і практичні навички (наприклад, проведення консультацій, ведення документації));
- операційний (включає в себе здатність застосовувати свої знання на практиці, спілкуватися з різними людьми, будувати партнерські відносини та вирішувати складні соціальні проблеми) [6, с.52-57].

До структури готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до професійної діяльності О. Галан відносить такі компоненти:

- мотиваційно-ціннісний (позитивне ставлення до соціальної роботи, розуміння її соціальної значимості, бажання допомагати іншим);
- інформаційно-когнітивний (система необхідних знань та пізнавальний інтерес до соціальної роботи);
- організаційно-діяльнісний (здатність застосовувати свої знання на практиці, організувати свою роботу та ефективно взаємодіяти з іншими людьми);
- особистісно-рефлексивний (здатність до самоаналізу, яка виявляє свої слабкі сторони та працювати над їх удосконаленням) [1, с.73].

А.Савицька у своїх дослідженнях, присвячених готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, виділяє такі ключові компоненти:

- мотиваційно-емоційний (наявність стійкого інтересу та бажання працювати в соціальній сфері);
- когнітивний (глибоке розуміння теоретичних основ соціальної роботи, знання необхідних дисциплін);
- діяльнісний (набір практичних навичок, необхідних для надання соціальних послуг, таких як консультування та реабілітація);
- рефлексивно-оцінний (здатність до самоаналізу, постійного професійного розвитку та прагнення до підвищення якості своєї роботи) [5, с.317-319].

Структурними компонентами готовності майбутніх соціальних працівників К.Червоненко було визначено:

- ціннісно-мотиваційний (сукупність мотивів, інтересів, цінностей, що спонукають людину обрати саме цю професію та досягати в ній успіхів);

- когнітивний (передбачає наявність у майбутніх соціальних працівників комплексу загальнопрофесійних та спеціальних знань);

- операційний (здатність застосовувати свої знання на практиці, організувати свою роботу та ефективно взаємодіяти з іншими людьми);

- особистісний (комплекс особистісних якостей, які сприяють успішній професійній діяльності: емпатія, терпіння, стресостійкість);

- рефлексивно-оцінний (здатність до самоаналізу, оцінки своєї діяльності та результатів, а також постійного самовдосконалення) [9, с. 238-240].

Після проведеного аналізу різних структур готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, ми дійшли висновку, що спільними є такі компоненти:

- мотиваційний та ціннісний (мотиви та інтереси, ставлення до діяльності);
- когнітивний та змістовий (загальнопрофесійні знання про предмет і способи діяльності);
- операційний (уміння та навички професійної діяльності);
- особистісний та психологічний (якості та властивості особистості);
- рефлексивно-оцінний (самоаналіз та саморозвиток).

Опираючись на результати теоретичного дослідження наукових праць та поділяючи погляди інших науковців, ми вважаємо за доцільне зосередитись на таких компонентах професійної готовності майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості:

1. *Мотиваційно-ціннісний* (мотиви та інтереси до оволодіння професією та до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості, позитивне ставлення до самої професійної діяльності, а також до особистості клієнта);

2. *Когнітивно-змістовий* (система необхідних професійних знань, необхідних для надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості та пізнавальний інтерес до соціальної роботи);

3. *Операційно-діяльнісний* (уміння та навички використання практичних методів соціальної роботи, необхідних для успішного впровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості);

4. *Особистісно-психологічний* (важливі особистісні якості, необхідні для успішного надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості);

5. *Рефлексивно-оцінний* (сформованість здібностей до фахової роботи, аналізу та оцінювання діяльності, здатність до саморегуляції та саморозвитку в межах надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості).

Висновки. На основі теоретичного аналізу та узагальнення наукових досліджень, обґрунтовано структуру професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості. Зазначене поняття трактується як складна багатоаспектна характеристика особистості, яка складається із фахових знань,

практичних вмінь та навичок необхідних для надання соціальної послуги, особистісних якостей, що сприяють виконанню професійної діяльності. Професійну готовність майбутніх фахівців із соціальної роботи до надання комплексної соціальної послуги з формування

життєстійкості подано в сукупності таких компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-змістового, операційно-діяльнісного, особистісно-психологічного, рефлексивно-оцінного.

Список використаної літератури

1. Галан О. Теоретичні аспекти готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності в умовах вищого закладу освіти. *Гірська школа українських Карпат*. 2018. №19. С.71-76.
2. Зобенько Н. До питання професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2020. Вип.1 (50). С.98-102.
3. Коновальчук І. Аналіз сутності готовності вчителів початкових класів до міжособистісної взаємодії з дітьми та батьками в ситуації конфлікту. Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: монографія за заг. ред. В.Є.Литнєва, Н.Є.Колесник, Т.В.Завязун. Житомир: Вид. ОО Євенок, 2019. С.338–349.
4. Мельничук Д. Теоретичний аналіз поняття життєстійкості особистості. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку*: зб. наук. праць за матер. III міжнародної наук.-практ. конф. (Полтава, 22-23 лютого 2024 р.). Полтава: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2024. Том II. С.29-33
5. Савицька А. Структурні компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2020. Вип.1. С.314-324.
6. Сургова С. Підготовка майбутніх соціальних працівників до превентивної діяльності: монографія. Миколаїв: Іліон, 2021. 252 с.
7. Хуртенко О., Якимчук І. Готовність до професійної діяльності майбутнього психолога у контексті його професійної адаптації. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. Вип.54 (1). С.186–192.
8. Червоненко К. Зміст і структура готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді. *Social Work and Education*. 2018. Вип.5 (1). С.79-87.
9. Червоненко К. Компоненти готовності майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності учнівської молоді. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Вип.62. С.238–241.
10. Шевченко Ю. Готовність студентів закладів вищої освіти до духовно-морального розвитку молодших школярів: монографія. Мелітополь: ФОП Однорог Т., 2019. 371 с.

References

1. Halan, O. (2018). Teoretychni aspekty hotovnosti maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv do profesiinoi diialnosti v umovakh vyshchoho zakladu osvity [Theoretical aspects of future social workers' readiness for professional activity in a higher education institution]. *Hirsk shkola ukrainykykh Karpat*, 19, 71-76. [in Ukrainian]
2. Zobenko, N. (2022). Do pytannia profesiinoi hotovnosti maibutnix uchyteliv pochatkovykh klasiv do roboty v umovakh inkluzyvnoi osvity [On the issue of professional readiness of future primary school teachers to work in inclusive education]. *Scientific Herald of Uzhhorod university. Series: Pedagogy. Social Work*, 1(50), 98-102. [in Ukrainian]
3. Konovalchuk, I. (2019). Analiz sutnosti hotovnosti vchyteliv pochatkovykh klasiv do mizhosobystisnoi vzaemodii z ditmy ta batkamy v sytuatsii konfliktu [Analysing the essence of primary school teachers' readiness for interpersonal interaction with children and parents in a conflict situation]. In V.Lytnova, N.Kolesnyk, T.Zaviiazun (Eds.). *Systema pidhotovky maibutnix fakhivtsiv u konteksti stanovlennia Novoi ukrainiskoi shkoly* (pp.338–349). Yevenok. [in Ukrainian]
4. Melnychuk, D. (2022). Teoretychni analiz poniattia zhyttestiikosti osobystosti [Theoretical analysis of the concept of personality vitality]. *Nauka i osvita v hlobalnomu ta natsionalnomu vymirakh: vyklyky, zahrozy, perspektivy rozvytku – Proceedings of the III International scientific conference* (pp.29–33). DZ «Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka». [in Ukrainian]
5. Savytska, A. (2020). Strukturni komponenty hotovnosti maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv do roboty z sotsialno vykluchenoiu moloddu [Structural components of future social workers' readiness to work with socially excluded youth]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu*. 1, 314-324. [in Ukrainian]
6. Surhova, S. (2021). *Pidhotovka maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv do preventyvnoi diialnosti* [Training of future social workers for preventive activities]. Iion. [in Ukrainian]
7. Khurtenko, O., & Yakymchuk, I. (2020). Hotovnist do profesiinoi diialnosti maibutnoho psykholoha u konteksti yoho profesiinoi adaptatsii [Readiness for professional activity of future psychologist in the context of professional adaptation] *Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy*, 54(1), 186-192. DOI:10.33099/2617-6858-2020-54-1-186-192 [in Ukrainian]
8. Chervonenko, K. (2018). Zmist i struktura hotovnosti maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv do orhanizatsii volonterskoi diialnosti uchnivskoi molodi [Content and structure of future social workers' readiness to organize volunteer activities of student youth]. *Social Work and Education*, 5 (1), 79-87. [in Ukrainian]
9. Chervonenko, K. (2018). Komponenty hotovnosti maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv do orhanizatsii volonterskoi diialnosti uchnivskoi molodi [Components of future social workers' readiness to organize volunteer activities of student youth]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova. Pedagogichni nauky: realii ta perspektivy*, 62, 238-241. [in Ukrainian]
10. Shevchenko, Yu. (2019). *Hotovnist studentiv zakladiv vyshchoi osvity do dukhovno-moralnoho rozvytku molodshykh shkolariv* [Readiness of students of higher education institutions for the spiritual and moral development of junior schoolchildren]. FOP Odnoroh T.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2024 р.
Стаття прийнята до друку 04.10.2024 р.

Melnychuk Diana

PhD Student, specialty 231 Social Work
Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

THE STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE SPECIALISTS IN SOCIAL WORK TO PROVIDE COMPLEX SOCIAL SERVICES FOR THE FORMATION OF VITALITY

Abstract. The purpose of the article is to determine and substantiate the structure of professional readiness of future specialists in social work to provide a complex social services for the formation of vitality. Research methods applied: the analysis of scientific publications on the problem of structuring the readiness of future specialists in social work for professional activity and generalisation of the structure of professional readiness to provide a to provide a complex social services for the formation of vitality. Various scientific views and approaches to understanding the structural components of professional readiness have been identified. The article analyzes the content and features of the professional readiness of future social work specialists for the provision of complex social services for the formation of vitality. Based on the analysis of the works of scientists in various fields, the essence of the concepts "readiness" and "professional readiness" was considered. Professional readiness is defined as a complex characteristic of a person, which consists of professional and personal qualities necessary for the successful implementation of professional activities. The professional readiness of future social workers presupposes the presence of a complex of knowledge, abilities, skills, qualities, abilities, and professional orientation, which contribute to the successful realization of a specialist in the social sphere in professional activity. Within the framework of the study, the structural components of the professional readiness of future social work specialists to provide complex social services for the formation of sustainability are revealed, analyzed, and substantiated: motivational-value, cognitive-content, operational-active, personal-psychological, and reflective-evaluative components.

Keywords: sustainability, comprehensive social service for sustainability forming, professional readiness, social work specialist.